

УДК: 159.923.33:355.48

Сергій Миколайович Миронець,
доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології,
Київський національний торговельно-
економічний університет,
м. Київ, Україна
[ORCID:0000-0002-9185-3206](https://orcid.org/0000-0002-9185-3206)
myronets.sm@gmail.com

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ НА СУБ'ЄКТИВНЕ СТАВЛЕННЯ РЯТУВАЛЬНИКІВ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ МІСІЙ ДО УМОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто психологічні особливості діяльності фахівців зведених рятувальних підрозділів міжнародних гуманітарних місій та рятувальних операцій. Визначено основні механізми впливу професійного стресу, та особливості їхнього суб'єктивного ставлення до діяльності в умовах впливу стрес-факторів підвищеної ефективності. Розкрито визначення та обґрунтування основних принципів і стратегій суб'єктно-суб'єктних та суб'єктно-об'єктних показників діяльності рятувальників, представлено результати дослідження об'єктивних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій, що дає змогу наблизитися до визначення концептуальних підходів психологічного забезпечення діяльності МГМ.

Ключові слова: міжнародна гуманітарна місія, рятувальна операція, стрес фактори, професійний стрес.

Sergii Myronets
PhD of Psychological, Professor,
Head of Psychology Department,
Kyiv National University of
Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine.
[ORCID:0000-0002-9185-3206](https://orcid.org/0000-0002-9185-3206)
myronets.sm@gmail.com

THE INFLUENCE OF OCCUPATIONAL STRESS ON THE SUBJECTIVE ATTITUDE OF RESCUERS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN MISSIONS TO THE CONDITIONS OF INDIVIDUAL AND GROUPS

The article considers the psychological features of the activities of specialists of the consolidated rescue units of the International Humanitarian Missions (IHM) and rescue operations (RO). Identify the main mechanisms of occupational stress, and the peculiarities of their subjective attitude to activities under the influence of stressors of high efficiency. It is established that the conditions of professional activity of IHM rescuers are most influenced by two groups of stressors of high intensity: external stressors and the actual stressors of the professional activity, and the result of their work depends largely on a number of external factors. involved in the activities of the mission, weather and climatic conditions, serviceability of equipment, decisions of the head, etc.) than from the rescuer as an individual subject of labor.

In such conditions, an international-class lifeguard may feel like a passive object of other people and external circumstances, rather than an active subject of his own professional activity. The main features of their way of life in the IHM rescuers international class consider: long separation from home and family, no weekends and holidays, busy work schedule, confined space during the IHM, lack of free time, spending most of the time in terms of tasks. appointment.

According to the results of the analysis, rescuers of international class operate under conditions where the result of their work depends more on a number of external factors (joint efforts of all specialists involved in IHM, weather and climatic conditions, equipment, managerial decisions, etc.) than from the rescuer himself as an individual subject of labor. In such conditions, an international-class lifeguard may feel like a passive object of other people's actions and external circumstances, rather than an active subject of his own professional activity.

The main features of their way of life in the conditions of MHM rescuers of international class consider: long separation from home and family, lack of weekends and holidays, busy work schedule, closed space during the MHM, lack of free time, spending most of the time appointment.

Key words: *international humanitarian mission, rescue operation, stress factors, professional stress.*

Діяльність рятувальників в умовах Міжнародних гуманітарних місій (МГМ) та пошуково-рятувальних операцій (ПРО) пов'язана зі значними фізичними і нервово-емоційними навантаженнями, а також ускладнена впливом численних несприятливих і небезпечних факторів навколишнього середовища. Ці обставини істотно підвищують ймовірність розвитку негативних змін у функціональних станах фахівців, що проявляються у зниженні рівня психофізіологічної адаптації або зривів у структурі професійної готовності до виконання завдань в екстремальних умовах. Останні неминуче проявляються у професійних помилках і порушеннях в алгоритмах діяльності, порушеннях дисципліни, в психічних і психосоматичних розладах.

В умовах тривалого ведення МГМ може виникати досить характерна динаміка стану їх учасників, пов'язана з хроніфікацією пережитого ними стресу. При цьому відчуття небезпеки і мотивація до надання допомоги, які на початковому періоді відігравали роль активних стимулів, у зв'язку з виснаженням функціональних резервів і астенізацією віддаляються на другий план. Головними стають характеристики, що формують поведінку, спрямовані на збереження фізичних і душевних сил.

Знижуються активність, настрої і працездатність, підвищується рівень тривожності, напруженості і невпевненості в собі. Можуть виникати труднощі в ухваленні рішень, в аналізі ситуації, виокремленні головного з безлічі обставин.

Значну роль у формуванні протидії негативному впливу професійного стресу на психіку та функціональний стан фахівців відіграє суб'єктивне ставлення рятувальників до умов їхньої індивідуальної та групової діяльності, що й спонукало нас до перевірки висунутої гіпотези шляхом емпіричного аналізу поставленого наукового завдання.

За роки набуття Україною незалежності проблема психології діяльності фахівців, яким доводиться виконувати гуманітарні місії за межами території України, досліджувалася лише у військовій сфері, в питаннях участі українських військових у Міжнародних миротворчих місіях. Цій проблематиці присвятили свої наукові праці В. Алещенко, О. Блінов, В. Осьодло, І. Приходько, О. Сафін, В. Садковий, В. Стасюк, О. Теличкін, О. Тімченко, О. Хміляр, Ю. Ширококов та ін. [1, 6, 7, 8]. Водночас питання психології діяльності міжнародних гуманітарних місій (МГМ) та пошуково-рятувальних операцій (ПРО) у вітчизняній психологічній науці досліджується вперше, оскільки лише з утворенням у 1996 р. Центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту населення, Україна стала активно брати участь у реагуванні на транскордонні небезпеки у складі спеціально сформованих та сертифікованих ООН підрозділах [4, с. 445].

Важливість, новизна та актуальність цієї проблематики, недостатнє її наукове розроблення, наявність суперечностей та неузгодженостей у процесах професійного становлення рятувальників міжнародного класу, відсутність відповідного концептуального підходу до психологічного супроводу їхньої діяльності обумовили необхідність більш глибоко дослідити саме суб'єктивне ставлення рятувальників до умов їхньої індивідуальної та групової діяльності у складі зведених рятувальних загонів Міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій транскордонного значення.

При великій кількості досліджень у сфері формування психологічної готовності фахівців до діяльності в екстремальних умовах, формування механізмів стресостійкості та здатності до виживання в складних та екстремальних умовах професійної діяльності

фахівців, експериментальні дані про ресурси злагодження та вдосконалення діяльності зведених підрозділів міжнародних гуманітарних місій на теренах Української психологічної науки – відсутні, хоча необхідність у їх здійсненні стає очевидною, через велику соціальну значущість окресленої проблеми та вихід її за межі окремо взятої країни (території).

Мета статті – визначення та обґрунтування основних принципів і стратегій суб'єктно-суб'єктних та суб'єктно-об'єктних показників діяльності рятувальників, дослідження об'єктивних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій дасть змогу наблизитися до визначення концептуальних підходів психологічного забезпечення діяльності МГМ. Суб'єктивне сприйняття рятувальниками ризиків які можуть виникати при їх професійній діяльності сприятиме суттєвому підвищенню індивідуальної та групової діяльності фахівців до виконання завдань у складі МГМ та ПРО.

Результати дослідження особливостей професійної діяльності рятувальників міжнародних гуманітарних місій в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності можна визначати шляхом аналізу взаємозв'язків такої тріади параметрів, як:

- 1) характеристика об'єктивних умов професійної діяльності (зовнішніх умов діяльності);
- 2) характеристика суб'єктивного характеру професійної діяльності (психічні стани і властивості особистості фахівця, як внутрішні умови діяльності);
- 3) власне показників (результатів) професійної діяльності. У такій тріаді виявлення особливостей та відмінностей негативних проявів професійного стресу на фахівців МГМ постає питання про взаємозв'язок зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) умов професійної діяльності див. рис. 1.

На умови професійної діяльності об'єктивного характеру впливають дві групи стрес-факторів підвищеної інтенсивності: зовнішні стрес-фактори та власне стрес-фактори самої професійної діяльності рятувальників [1, с. 69–70].

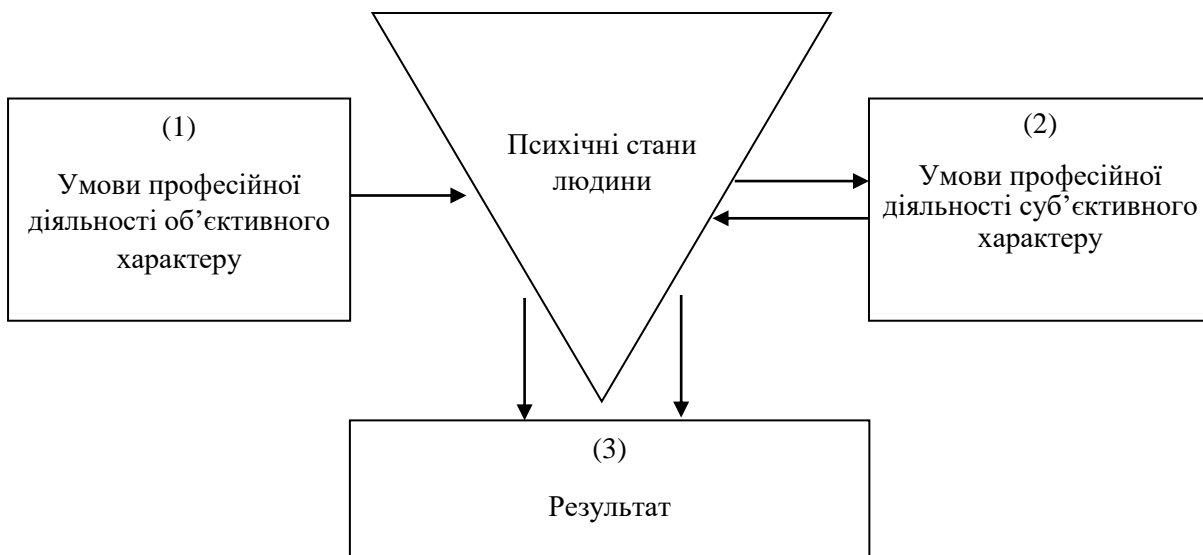


Рис. 1. Взаємозв'язок зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) умов професійної діяльності [1, с. 69].

До групи зовнішніх стрес-факторів належать фактори навколишнього середовища (шум, вібрація, різноманітні небезпечні випромінювання, температурні умови, кліматичні умови, зміна часового поясу, високогір'я та ін.).

До групи факторів професійної діяльності належать: гіподинамія, монотонія, невагомість, змішана діяльність, безперервна діяльність та ін. Серед цієї групи стрес-факторів здебільшого виділяються інформаційні фактори (дефіцит або перевантаження інформацією, наявність супутніх перешкод для виконання основного виду діяльності, сенсорний голод, змінена аферентація та ін.).

Вплив зовнішніх та внутрішніх стрес-факторів та факторів професійної діяльності проявлятиметься:

- у кінцевому результаті діяльності (продукті);
- у стані та самопочутті фахівців, які задіяні в процесі діяльності, включно з їхніми особистісними ознаками;
- у структурі професійної діяльності;
- у характері протиріч між виконуваними завданнями й умовами їх виконання (ці протиріччя можуть зумовити, наприклад, розробку пропозицій (рекомендацій) щодо покращення умов або гуманізації процесу діяльності фахівців).

На умови професійної діяльності суб'єктивного характеру найбільш вагомих вплив чинять такі характеристики фахівця:

- загальний рівень інтелекту (інтелектуальна та когнітивна гнучкість, загальна обізнаність, практичне мислення, координація здібностей та ін.);
- рівень особистісної стабільності (надійність, резистентність до стресу, впевненість, відповідальність, комунікабельність, фрустраційна толерантність та ін.);
- відсутність напруги, тривожності й психологічних симптомів;
- психодинамічні властивості (нейротизм, екстраверсія, тип вегетативної саморегуляції та ін.).

За нашим переконанням, вивчення суб'єктивних параметрів діяльності МГМ припускає:

- аналіз уявлень рятувальників міжнародного класу про умови їх індивідуальної та спільної діяльності, а також їх суб'єктивного ставлення до МГМ та ПРО;
- аналіз професійно важливих якостей як функціональних утворень, що змінюються у процесі діяльності;
- аналіз особистісних особливостей, що впливають на успішність виконання завдань за призначенням в умовах МГМ та ПРО;
- аналіз психічних станів, що виникають у рятувальників в умовах МГМ;
- оцінку якості професійних відносин серед рятувальників зведених підрозділів МГМ;
- визначення індивідуально-психологічних особливостей поведінки рятувальників міжнародного класу в типових ситуаціях МГМ або ПРО.

Емпіричні дані були отримані під час дослідження рятувальників, що пройшли курс спеціальної підготовки у складі Команди важкого класу з пошуку та рятування в умовах міста за уніфікованою методикою проведення міжнародної атестації ІНСАРАГ1 та були атестовані як команда міжнародного класу (рятувальники міжнародного класу). Усі рятувальники цієї групи мали досвід роботи в умовах проведення міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій. Усього дослідження охоплено 64 рятувальники міжнародного класу (пошук – 20 осіб; рятування – 34 особи; медицина – 10 осіб. З них 9 жінок та 55 чоловіків) [2, с. 15–16].

¹ ІНСАРАГ – Міжнародна консультативна група з пошуку та порятунку (International Search and Rescue Advisory Group, INSARAG) при Організації Об'єднаних Націй (ООН).

До складу вибірки увійшли співробітники, що мали відповідний стаж служби; досвід щонайменше в одній або декількох міжнародних гуманітарних місіях та/або пошуково-рятувальних операціях.

Окрім того, під час проведення деяких етапів дослідження нами сформовано ще дві групи досліджуваних: рятувальники міжнародного класу, атестовані у складі команди Державного підприємства Міжрегіональний рятувальний центр Державної Служби Надзвичайних ситуацій України (ДП МРЦ ДСНС України) (n = 44); рятувальники 1-го (n=16) та 2-го (n=37) класу, всього (n=53) зі стажем служби більше п'яти років та рятувальники 3-го класу (n=75).

Окремо під час дослідження психічних і психофізіологічних станів, що виникають у рятувальників міжнародного класу в умовах МГМ, взяли участь 37 фахівців, які упродовж місяця працювали в зоні НС після великомасштабного землетрусу в Туреччині [2, с. 16].

З метою дослідження уявлень рятувальників міжнародного класу про себе, про умови індивідуальної та спільної діяльності, їх способу життя в умовах МГМ, а також суб'єктивного ставлення до таких умов були використані:

- розроблена відповідно до завдань дослідження анкета діяльності;
- методика «незакінчені речення» (М. Сакса);
- спеціалізований семантичний диференціал (СД) В. Серкіна (2008 р.) для визначення оцінки способу діяльності й безпосередньо життя фахівця;
- тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва;
- методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж.Роттера в адаптації Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда;
- методика визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета) Б. Басса в модифікації В. Смейкла і М. Кучера [1, 2].

У результаті обробки й аналізу отриманих даних можна констатувати, що для рятувальників міжнародного класу характерні такі уявлення про умови їх діяльності, спосіб життя, про себе як представників професійної групи спеціалістів рятувальної служби й про свої особливості.

Досліджувані оцінюють поняття «міжнародна гуманітарна місія» (див. табл. 1) з використанням здебільшого таких характеристик [1, с. 588].

Таблиця 1

**Семантична універсалія оцінки поняття «міжнародна гуманітарна місія»
(за 90 % інтервалом)**

Ознаки	Вага ознаки
Напружена	2,41
Важка	2,59
Колективна	2,32
Пов'язана з людьми	2,59

Так, згідно з даними, отриманими за допомогою застосування методики спеціалізованого семантичного диференціала (СД) і проективної методики «незакінчені речення» (найчастіше зустрічалися такі відповіді), рятувальники міжнародного класу оцінюють свою діяльність як: 1) важку; 2) напружену; 3) таку, що сприяє надмірній втомі; 4) небезпечну; 5) ненормовану; 6) колективну; 7) таку, що потребує у її виконанні багатофункціональності фахівців.

Поняття «рятувальник міжнародного класу» досліджувані оцінюють (див. табл. 2) з використанням дескрипторів, що характеризують здебільшого ділові якості професіонала (досвід, відповідальність, старанність) та оціночні характеристики негативної валентності (роботяга, людина з невлаштованим побутом, що не мають вихідних та святкових днів, нормального відпочинку і родини, з ризиком втратити родину, здоров'я та ін.

Характеризуючи спосіб власного життя у період участі у МГМ (див. табл. 3.), рятувальники міжнародного класу використовують дескрипти: динамічний, активний, напружений, рухливий.

Основними особливостями свого способу життя досліджувані вважають (найбільш поширені відповіді анкетного опитування): тривалу відірваність від дому й родинного кола, відсутність вихідних і святкових днів, напружений графік діяльності, замкнутий простір впродовж проведення МГМ, відсутність вільного часу, проведення більшої частини часу в умовах виконання завдань за призначенням.

Таблиця 2

Семантичні універсальні оцінки поняття «рятувальник міжнародного класу» і «рятувальник», отримані при дослідженні групи рятувальників міжнародного класу (за 90% інтервалом)

Поняття «рятувальник міжнародного класу»		Поняття «рятувальник»	
Ознака	Вага ознаки	Ознака	Вага ознаки
Знаючий	2,00	Здібний	1,26
Відповідальний	2,03	Освічений	1,47
Умілий	1,76	Умілий	1,21
Виконавчий	2,09	Звичайний	1,21
Досвідчений	2,06	Затребуваний	1,32
Сумлінний	2,03	Уважний	1,26
Заінтересований	2,18	Практик	1,16
Працездатний	2,47	Зростаючий	1,37
Підготовлений	2,00	Дружелюбний	1,26
Авторитетний	1,99	Авторитетний	1,21

Під час опису місця проживання тварини (проективна методика «неіснуюча тварина») досліджувані здебільшого використовують дескриптори тієї місцевості і предметів, з якими була пов'язана МГМ або пошуково-рятувальна операція, де їм доводилося брати безпосередню участь (гори, пустеля, машина, полігон, земля, зруйноване місто та ін.).

«Звичайне» заняття тварини (проективна методика «неіснуюча тварина») відображає:

а) життя рятувальників у період їх участі в МГМ (працює, проявляє старанність, допомагає тим, хто попав у біду, їсть, п'є та ін.);

б) їх незадоволені потреби (шукає спілкування, прогулюється, отримує подарунки та ін.).

Таким чином, оцінка досліджуваними своєї діяльності, особистості рятувальника міжнародного класу і способу життя в період проведення МГМ, отримана у ході дослідження, на наш погляд, відображає не тільки суб'єктивні, але й об'єктивні параметри діяльності міжнародної гуманітарної місії й пошуково-рятувальної операції.

Таблиця 3

Семантичні універсальні оцінки понять «стиль життя» і «стиль життя в період проведення МГМ», отримані при дослідженні групи рятувальників міжнародного класу (за 90 % інтервалом)

Поняття «стиль життя»		Поняття «стиль життя у період проведення МГМ»	
Ознака	Усі ознаки	Ознака	Усі ознаки
Активний	1,97	Активний	2,68
Гідний	1,71	Динамічний	1,58
Дружелюбний	2,18		
Розуміючий	1,79		
Напружений	1,88	Напружений	2,47
Рухливий	1,94	Рухливий	2,00
Моральний	1,76		
Позитивний	2,06		
Відповідальний	2,09		
Ситий	1,85		

Нам вдалося виокремити такі об'єктивні параметри діяльності МГМ:

- тривалий та активний характер діяльності;
- напружений графік роботи;
- дефіцит часу, необхідного рятувальникам для відновлення сил, відпочинку;
- відсутність комфортних умов для життєдіяльності;
- великі фізичні навантаження;
- інформаційна та соціальна ізоляція рятувальників міжнародного класу;
- тривала монотонність виконуваних дій, обстановки;
- авторитарний стиль керівництва;
- колективна форма організації діяльності.

Загалом уявлення випробуваних про діяльність рятувальників міжнародного класу та їх спосіб життя в період участі у МГМ характеризуються переважно більш негативними показниками, ніж оцінка таких понять, як: «рятувальник (не рятувальник міжнародного класу)» (табл. 2), «стиль життя» (табл. 3) і «праця не рятувальника міжнародного класу».

Так, наприклад, поняття «рятувальник (не рятувальник міжнародного класу)» описується випробуваними (90 % універсалія і найбільш частотні відповіді в анкетах) з використанням характеристик, які свідчать про соціальні якості, соціальну затребуваність, соціальний статус працівника (затребуваний, утворений, що розвивається, користується повагою, вільний, розумний, звичайний, незалежний, людина з організованим побутом, щомісячною заробітною платою, соціальними гарантіями і сім'єю).

Поняття «спосіб життя» оцінюється випробуваними більш позитивно, ніж поняття «спосіб життя в період проведення МГМ», і характеризується такими дескрипторами як: гідний, дружній, моральний, розуміє, позитивний, відповідальний, ситий.

Праця рятувальника (не рятувальника міжнародного класу) оцінюється досліджуваними як нормальна, звичайна, щомісяця оплачувана, з восьмигодинним робочим днем (методика «незакінчені речення»).

Результати факторного аналізу (метод головних компонент з обертанням Varimax, усі факторні моделі пояснюють не менше 70 % загальної дисперсії вихідних змінних) вказують на існування відмінностей у факторних структурах семантичних просторів понять «спосіб життя» і «спосіб життя у період проведення МГМ».

Так, оцінка свого способу життя рятувальниками міжнародного класу факторизується по осях: гідний – негідний, повноцінний – неповноцінний, дружній – ворожий, стабільний – нестабільний, цивільний – військовий, щедрий – скупий, м'який – жорсткий, залежний – незалежний.

Оцінка власного способу життя у період проведення МГМ рятувальниками міжнародного класу факторизується по осях: повноцінний – неповноцінний, осмислений – безглуздий, позитивний – негативний, насичений – ненасичений, відкритий – замкнутий, динамічний – статичний.

Виявлено також відмінності у факторних структурах семантичних просторів понять «рятувальник міжнародного класу» і «рятувальник».

Оцінка випробуваними поняття «рятувальник міжнародного класу» факторизується за осями: компетентний – некомпетентний, ініціативний – безініціативний, умілий – невмілий, який ризикує – не ризикує, щасливий – невдаха, надійний – ненадійний, досвідчений – недосвідчений, оптимістичний – песимістичний.

Оцінка випробуваними поняття «рятувальник» факторизується по осях: професійний – непрофесійний, впевнений – невпевнений, скептик – необережний, ригідний – лабільний, людяний – жорстокий, адаптивний – неадаптивний.

Таким чином, уявлення випробуваних про діяльність МГМ, рятувальників міжнародного класу і способі життя у період участі в МГМ відрізняються від їхніх уявлень про «не рятувальників міжнародного класу», «праці не рятувальників міжнародного класу» і звичайного способу життя та включають у себе більш негативні характеристики ніж останні.

Для рятувальників міжнародного класу характерна незадоволеність своїм життям. Зокрема, результати анкетного опитування (описова статистика і непараметричний критерій χ^2 Пірсона) свідчать про те, що більшу частину рятувальників міжнародного класу не влаштовують умови праці та побуту в умовах МГМ (режим праці і відпочинку (73,1 %), оплата праці (70,5 %), безпека праці (59 %), додаткові обов'язки).

Отримані показники за допомогою тесту СЖО (див. табл. 4) свідчать про те, що для вибірки досліджуваних характерні незадоволеність частиною прожитого життя (що відчувається ними як непродуктивно прожите).

Таблиця 4

Середнє значення показників субшкал тесту СЖО

Групи	Субшкали						Об'єм вибірки
	Загальний показник ОЖ	Цілі	Процес	Результат	Локус-контроль – Я	Локус-контроль – життя	
Чоловіки	91,63	28,96	25,71*	20,75*	18,88	24,46*	n = 55
Жінки	86,90	31,30	27,80	18,30*	18,30	22,50*	n = 9

Примітка: * середні арифметичні значення, які потрапляють до діапазону низьких значень при зіставленні з тестовими нормами (середніми і стандартними відхиленнями).

А от життя в сьогоденні характеризується відчуттям успішності реалізації самого себе в цьому житті і повсякденній діяльності, сприйняття самого процесу життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого змістом.

Крім того, показники, отримані за допомогою тестів СЖО і РСК (див. табл. 4 та табл. 5), засвідчили, що для досліджуваних характерна невпевненість у принциповій можливості самостійного здійснення життєвого вибору, вільного прийняття рішень і втілення їх у життя, контролю свого життя (результати за шкалою «загальна

інтернальність» корелюють з результатами за субшкалою «локус контролю – життя» або «керуваність життям» методики СЖО, коефіцієнт Пірсона $r = 0,67$ при $p \leq 0,01$).

Рятувальники міжнародного класу провадять діяльність за умов, коли результат їх праці у більшій мірі залежить від низки зовнішніх чинників (спільних зусиль усіх фахівців, задіяних у МГМ, погодно-кліматичних умов, справності техніки, рішень керівника тощо), аніж від самого рятувальника як індивідуального суб'єкта праці.

Таблиця 5

Результати досліджень за методикою «рівень суб'єктивного контролю» (n = 44)

Показник	1-ІЗ	2-ІД	3-ІН	4-ІВ	5-ІР	6-ІМ	7-ІЗ
X	8,4*	-0,4	1,5	0,7*	5	1,9	-0,3*
X (тестова норма)	33,4	6,2	8,4	11,8	3,6	2,4	4,4
Σ (тестова норма)	23,4	8,3	7,9	8,4	7,1	4,4	3,5

Примітка: *середні арифметичні значення, які потрапляють до діапазону низьких значень при порівнянні з тестовими нормами (середніми і стандартними відхиленнями) 1-ІЗ – загальна інтернальність, 2-ІД – інтернальність в області досягнень, 3-ІН – інтернальність в області невдач, 4-ІВ – інтернальність в області виробничих стосунків, 5-ІР – інтернальність в області сімейних стосунків, 6-ІМ – інтернальність в області міжособистісних стосунків, 7-ІЗ – інтернальність в області здоров'я і хвороби.

У таких умовах діяльності рятувальник міжнародного класу може відчувати себе пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, а не активним суб'єктом власної професійної діяльності.

Вивчення спрямованості рятувальників міжнародного класу в їх діяльності в умовах МГМ (див. табл. 6) показало, що для них більшою мірою характерна спрямованість на справу (завдання) і на себе, аніж на спілкування.

Досліджувані зацікавлені в успішному вирішенні поставлених перед ними завдань, виконанні їх якнайкраще, орієнтовані на ділову співпрацю, здатність відстоювати власну думку в інтересах справи, яка може бути корисною для досягнення спільної мети.

Для досліджуваних виявився характерним певний формалізм у взаєминах з людьми, стримана позиція в підтримці емоційного контакту і здійснення комунікації переважно на діловому рівні (тут відчутний вплив культурального шоку і відсутності достатньої кількості перекладачів) та ін.

Таблиця 6

Результати дослідження за методикою «Визначення спрямованості особистості» (n=44)

Назва факторів	Відсоткові частки	Критерій χ^2 Пірсона
Фактор 1 (спрямованість на себе)	29,4%	Розбіжності між частотами збігу відповідей статистично значимі ($\chi^2_{\text{емп.}}(11,6) > \chi^2_{\text{кр.}}(9,21)$ при $p \leq 0,01$)
Фактор 2 (спрямованість на спілкування)	11,8%	
Фактор 3 (спрямованість на справу, на завдання)	58,8%	

Досліджувані більше орієнтовані на кінцевий результат спільної діяльності, аніж на сам її процес. Такі результати можуть бути зумовлені зацікавленістю рятувальників у кінцевому результаті праці, який вимірюється кількістю врятованих людських життів і матеріальних цінностей.

Домінування у рятувальників міжнародного класу спрямованості на справу (завдання) і на себе може бути зумовлене:

- а) з одного боку, – об'єктивними вимогами організації МГМ (колективна форма організації й діяльності в умовах проведення МГМ вимагають від рятувальників згуртованості, злагодженої взаємодії, вміння вибудовувати відносини на діловому рівні);
- б) з іншого боку, така спрямованість визначається уявленнями рятувальників про результат праці, який залежить від ефективної взаємодії з іншими фахівцями.

Так, згідно з результатами анкетного опитування, 91,2 % випробуваних вважають, що ефективність і результат їх діяльності залежать від їх взаємодії з іншими фахівцями. Крім того, значна частина рятувальників міжнародного класу стикалися із ситуаціями, коли у їхній діяльності виникали певні збої (хід діяльності сповільнювався, діяльність припинялася) через погане виконаної або невиконання взагалі кола завдань іншим фахівцем (67,6 %).

Висновки дослідження і перспективи подальшого дослідження:

1. За результатами аналізу встановлено, що рятувальники міжнародного класу провадять діяльність за умов, коли результат їх праці у більшій мірі залежить від низки зовнішніх чинників (спільних зусиль усіх фахівців, задіяних у МГМ, погодно-кліматичних умов, справності техніки, рішень керівника тощо), аніж від самого рятувальника як індивідуального суб'єкта праці. У таких умовах діяльності рятувальник міжнародного класу може відчувати себе пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, а не активним суб'єктом власної професійної діяльності.

Основними особливостями свого способу життя в умовах МГМ рятувальники міжнародного класу вважають: тривалу відірваність від дому й родинного кола, відсутність вихідних і святкових днів, напружений графік роботи, замкнутий простір впродовж проведення МГМ, нестача вільного часу, проведення більшої частини часу в умовах виконання завдань за призначенням.

2. Рятувальники міжнародного класу зацікавлені в успішному вирішенні поставлених перед ними завдань МГМ, виконанні їх якнайкраще, орієнтовані на ділову співпрацю, здатні відстоювати в інтересах справи власну думку, яка може бути корисною для досягнення спільної мети.

Домінування у рятувальників міжнародного класу спрямованості на справу (завдання) зумовлене, з одного боку, об'єктивними вимогами організації МГМ (колективна форма організації й діяльності в умовах проведення МГМ вимагають від рятувальників згуртованості, злагодженої взаємодії, вміння вибудовувати відносини на діловому рівні), з іншого, – така спрямованість визначається уявленнями рятувальників про результат праці, що залежить від ефективної взаємодії з іншими фахівцями.

3. Для успішної професійної діяльності рятувальника міжнародного класу в умовах МГМ найбільш впливовими є такі професійно важливі якості: а) особистісна тривожність (бажано, щоб у рятувальника міжнародного класу був дещо підвищеним рівень лише реактивної (або ситуативної) тривожності, а рівень особистісної тривожності має бути оптимальним); б) нервово-психічна стійкість (саме ця якість зумовлюватиме успішність його професійної діяльності незалежно від професійного завдання, яке він буде виконувати в умовах МГМ); в) інтегральний показник інтелектуальних здібностей (рівень інтелекту, здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, вміння планувати та прогнозувати); г) загальний рівень інтернальності (відповідальність на рятувальнику міжнародного класу лежить не тільки за тих людей, яких потрібно рятувати під час МГМ або пошуково-рятувальної операції, а і за своїх колег, за імідж України на міжнародній арені).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2020. 712 с.
2. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.психол.наук: спец. 19.00.09. Харків, 2020. 40 с.
3. Миронець С. М. Оцінка і прогноз психологічної сумісності фахівців міжнародних гуманітарних місій. Сучасний стан цивільного захисту України: перспективи та шляхи до Європейського простору: матеріали 18-тої Всеукраїнської науково-практичної конференції рятувальників. Київ: ІДУЦЗ, 2016. С. 205–208.
4. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В. В., 2017. 512 с.
5. Миронець С. М., Тімченко О. В. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації : монографія. К.: ТОВ Видавництво «Консультант», 2008. 232 с.
6. Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах / упоряд., від.ред., перекл. А.В. Фурман. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. Т. 2. 344 с.
7. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. К.: Ніка-Центр, 2007. С. 7.
8. Перелигіна Л. А. Концепція збереження психічного здоров'я працівників МНС України. Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наукових праць. Вип. 8. Х.: НУЦЗУ, 2010. С. 82–85.

REFERENCES

1. Myronets, S. M. (2020). *Psykhologhiia diialnosti mizhnarodnykh humanitarnykh misii: teoretychni ta prykladni aspekty*. Kyiv: Kyiv.nats.torh.-ekon.un-t. [in Ukrainian].
2. Myronets, S. M. (2020). *Psykhologhiia diialnosti mizhnarodnykh humanitarnykh misii. Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Myronets, S. M. (2016). *Otsinka i prohnoz psykhologichnoi sumisnosti fakhivtsiv mizhnarodnykh humanitarnykh misii. Suchasnyi stan tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: perspektyvy ta shliakhy do Yevropeiskoho prostoru: materialy 18-toi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii riatuvalnykiv*. Kyiv: IDUTsZ [in Ukrainian].
4. *Aktualni doslidzhennia v suchasni vitchyzniani ekstreimalnii ta kryzovii psykhologii* (2017). V.P. Sadkovoho, O.V. Timchenko (ed.) NUTsZU. Kh.: FOP Mezina V. V. [in Ukrainian].
5. Myronets, S. M., Timchenko, O. V. (2008). *Nehatyvni psykhychni stany riatuvalnykiv v umovakh nadzvychainoi sytuatsii*. K.: TOV Vydavnytstvo «Konsultant» [in Ukrainian].
6. *Systema suchasnykh metodologii: khrestomatiia u 4-kh tomakh* (2015). A.V. Furman (ed.). Ternopil: TNEU, T. 2 [in Ukrainian].
7. Krainiuk, V. M. (2007). *Psykhologhiia stresostiikosti osobystosti*. K.: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
8. Perelyhina, L. A. (2010). *Kontsepsiia zberezhenia psykhychnoho zdorovia pratsivnykiv MNS Ukrainy. Problemy ekstreimalnoi ta kryzovoi psykhologii: zb. naukovykh prats. Issue. 8*. Kh.: NUTsZU [in Ukrainian].

Бібліографічний опис для цитування:

Миронець С. М. Вплив професійного стресу на суб'єктивне ставлення рятувальників міжнародних гуманітарних місій до умови індивідуальної та групової діяльності. *Психологічний журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. Вип. 8. С. 63–73.